

DEMOKRASİ VE DEMOKRATİKLEŞME SORUNU

Demokrasinin Sınıfsal Niteliği ve Tarihte Aldığı Biçimler

Bilimsel sosyalistler dışında yapılan değerlendirmelerde, demokrasi evrensel uygulanabilme olanağına sahip, genel ve soyut bir kavram olarak ele alınır. Demokrasinin böyle bir niteliği olduğu açıkça ortaya konup tanımlanmasa bile, ileri sürülen düşüncelerin, yapılan değerlendirmelerin ve tartışmaların altında yatan varsayım budur. Oysa demokrasi tarihsel-toplumsal bir olgudur ve demokrasi terimi bu olgunun kavramlaştırılmasını dile getirir. Tarihsel-toplumsal bir olgu olduğu için de, demokrasi insan toplumlarının evriminin farklı aşamalarında, somut toplumların somut koşullarında demokrasinin farklı nitelikler göstermiştir.

Demokrasinin ayrı evrim aşamalarında, ayrı toplumsal sistemlerdeki somut toplumlarda görülen farklara karşın, evrensel, ortak bir niteliği de vardır. Bu ortak nitelik, yukarıda işaret ettiğimiz gibi, demokrasinin, tarihsel-toplumsal bir kategori olmasıdır. Bundan çıkan sonuç şudur ki, demokrasi toplumsal evrimin belli bir aşamasında ortaya çıkmış, bu aşamanın kapsadığı ikincil aşamalara göre farklı biçimler alıp farklı nitelikler göstermiş ve toplumsal evrimin belli bir aşamasında da ortadan kalkacak olan bir tarihsel olgudur.

Demokrasi toplumsal evrimde sınıflı toplumların oluşması ile ortaya çıkmıştır. Sınıflarla birlikte devlet de doğmuştur. Demokrasi ile devlet sorunları birbirine bağlantılıdır. Toplumsal evrimde daha ileri bir aşamaya gelindiğinde devlet, devlet olarak ortadan kalktığı gibi demokrasi de sorun olmaktan çıkacaktır. Toplumsal işlerin görülmesi için kademeli merkezî örgütlenme sorunu devlet sorunundan ayrı bir konudur.

Bilindiği gibi, sınıflar sömürü düzeninin sonuçlarıdır. Bu düzen üretim araçlarının özel mülkiyetinin belirmesiyle ortaya çıkar. Üretim araçlarının mülkiyetine sahip olup da kendileri üretimde çalışmayan kişilerin oluşturduğu sınıfla, bu mülkiyetten koparılmış, birinci sınıfın mülkiyetindeki araçları kullanarak fiilen üretimde bulunan toplum kesiminin oluşturduğu sınıf ortaya çıkar; toplumdaki temel sınıfsal ayrışımı oluşturur. Üretimde çalışanların yarattığı değerlerin verimli toplumsal şartlarda, onların geçimine ve yeni üretici kuşaklar yetiştirebilmelerine yetecek kadar bir bölümünün kendilerinde kalmasına müsaade olunduktan sonra, fazlasına -artık ürüne veya değere- üretim araçları sahibi sınıfın elkoyması sömürü denilen olgudur.

Üretim araçlarının mülkiyetine sahip olan ve kendileri değer (ürün) üretmeyip de üretilen değere el koyanlar ile bu mülkiyete ve değer ürettikleri halde bu değer için çok büyük bölümüne sahip olamayanlar arasındaki sınıfsal ayrılık ve mücadele uzlaşmaz bir ayırım ve mücadeledir. Devlet, bu ayrışma ve mücadelenin toplumu paramparça edip çözülmesine yol açmasını önlemek ve düzenlemek, ama bu önleme ve düzenleme görevini üretim araçlarının mülkiyetine sahip ve yaratılan değere

elkoyan sınıf veya sınıflar lehine yapmak üzere ortaya çıkmıştır. Ekonomik güce sahip sınıflar, siyasal gücü de ellerinde toplamışlar, tekellerine almışlardır.

Üretim araçlarının mülkiyetine doğrudan sahip veya sermayeye dönüşmüş para ile üretimi kontrol edebilen ve artık değeri (ürünü) paylaşan sınıfların toplumsal konumu ekonomideki temel üretimin niteliğine ve iş bölümünün gelişmesiyle mübadelenin (ticaretin ve parasal işlemlerin) kazandığı öneme göre değişmiştir. Bilindiği gibi, ekonominin tarıma dayandığı ve tarımsal üretimle el sanatlarında köle emeğinin kullanıldığı köleci toplumlarda köle sınıfı tüm kamu haklarından yoksun bırakılmış, yurttaş sayılmamıştır. Toplumun siyasal yaşamında onlara yer verilmemiştir. Siyasal güç ve devlet aygıtı özgür yurttaşlar elinde olmuştur. Ne var ki, köleler dışındaki özgür yurttaşlar eş türden değildi. Büyük toprak sahipleri, küçük üreticiler, denizciliğin ve kara yollarının geliştirilmesiyle ticareti başlıca uğraş edinenler (ticaretle edinilen servetler her ne kadar yine toprağa, taşınamaz mallara yatıyorduydu da) arasında ayrışmalar vardı. Yani, özgür yurttaşlar arasında da sınıf ayrımları oluşmuştu. Köleci toplumlarda demokrasi, üretimde çalışan ve üreten kölelere egemen olan hür yurttaşlar sınıflarının kendi aralarında siyasal gücün paylaşımını ayarlayan, sınıfsal güç oranlarının siyasal iktidara yansımaları sağlıyan bir işleyiş olarak meydana çıktı. Bunda, ilkel toplumun gelişmiş son aşamalarında uygulanan toplantı ve oylama geleneğinin de etkisi olmuş olabilir. Köleci toplumlarda özgür yurttaşlar sınıfları arasında çelişki ve mücadelenin keskinleşip sertleştiği dönemlerde tiranlar, kral veya imparatorlar, ortaya çıkıp duruma el koydu. Köleci toplumlarda da farklı demokrasi biçimleri görüldü.

Feodal toplum yine tarımsal ekonomiye dayanıyordu ve temel mülkiyet toprak mülkiyeti idi; toplum, toprakların fiili mülkiyetine sahip feodal beylerin egemenliğinde küçük birimler halinde biçimlenmişti. Feodal bey ekonomik olduğu kadar siyasal gücü de elinde toplamıştı. Yargı hakkı ve yetkisi de ondaydı. Köle gibi pazarda alınıp satılmayan, belli yükümlülükleri yerine getirmek şartıyla, asgari düzeyde geçinmesine yetecek kadar bir toprak parçası üzerinde onu işleme hakkına sahip bulunan serfler ise ne bağlı oldukları beyliği bırakıp gidebilirler, başka bir iş tutabilirlerdi, ne de herhangi bir siyasal hakka sahiptiler. Beylikleri daha geniş bir toplumsal birim, bir devlet olarak birleştiren krallık kurumunda kralın hukuken feodal beyler üzerinde bir egemenliği ve toprakları üzerinde bir mülkiyet hakkı vardı; ama bu siyasal ve ekonomik haklar pratikte pek etken ve işler değildi. Ekonomik ve siyasal birimler olarak beylikler ve egemen sınıf olarak feodal beyler güçlüydüler.

Avrupa'da çok uzun (aşağı yukarı bin yıl) süren feodal dönemin son evrelerinde, on birinci yüzyıldan başlayarak ve asıl onaltıncı yüzyıldan sonra ticaretin ve el sanatlarının gelişme yoluna girmesiyle burjuva demokrasisi de kıydan köşeden uç vermeye başladı. Bu gelişme daha sonraki yüzyıllarda merkezî krallık kurumunun güçlenmesine, bu kurum etrafında ulusal devletin oluşması sürecinin belirmesine yol açtı. Ama öbür yandan da, İngiltere'de Magna Carta'nın imzalanmasında olduğu gibi kralın yetkilerini sınırlama ve birtakım siyasal güvenceler elde etme girişimlerine önayak oldu.

Zamanla özgür kentler oluştu, özellikle İtalya'da ve Kuzeyde (şimdiki Almanya'nın kuzeyi), daha sonraları Avrupa'nın diğer yerlerinde de ticaret ve el sanayiinin

gelişmesiyle güçlenen kentler, güçsüzleşen ve para sıkıntısına düşen feodal beylerden özgürlük beratlarını elde ettiler. İtalya'nın kent devletlerinde ve Avrupa'nın diğer beratlı kentlerinde demokrasi ekonomik yönden güçlü sınıfların siyasal egemenliklerinin -devletin- yöntemi, biçimi olarak belirdi. Bu demokrasilerde çalışan kitlelerin yeri ve payı yoktu. Onlar siyasal haklardan yoksundular.

Kapitalizmin gelişmesinin, kent sınırlarının dışına taşıp kırsal bölgeleri de etkisi ve egemenliği altına almasıyla, iç pazarı geliştirip ulusal ekonomiyi ve ulusal devleti oluşturmasıyla ticaret, sanayi, finans, tarım burjuvazisi ekonomik olarak güçlendi. Feodal üretim ilişkileri ve onun üst yapısı siyasal sistem, devlet biçimi, kapitalizmin gelişmesini ve burjuvazinin ekonomik gücüyle bağlantılı olarak siyasal egemenliği almasını önlüyordu. Burjuvazi kimi ülkede -Fransa'da- büyük bir ihtilalle, kimi ülkelerde de küçük ihtilaller ve kademeli devrimci bir süreçle iktidarı aldı ve feodal devlet biçimini parçalayıp yerine, kendine uygun devlet biçimini getirdi. Bu, burjuva demokrasisiydi.

Demokrasi burjuvazinin iki yönden işine yarıyordu. Birincisi, kıyasıya bireyci, rekabetçi, merkezi kontrol ve düzenlemeden yoksun kapitalizmde burjuvazinin kendi içinden bölündüğü kesimler arasındaki -büyük ve orta burjuvazi ve özellikle ticaret, sanayi, finans ve tarım burjuvazisi arasındaki- güç oranlarını ve bu oranlarda meydana gelen değişimleri dengeleyip düzenleyebilmek için gerekli esnekliği getiriyordu. İkincisi, her ekonomik ve siyasal sistem ve onun egemen sınıfı yalnız ekonomik ve siyasal gücüyle ayakta duramaz, egemenliğini sürdüremez. İdeolojik düzeyde de ekonomik-siyasal egemenliği ve düzenini doğrulamak, haklı çıkarmak, diğer alt sınıflara kabul ettirmeye çabalamak zorundadır. İdeolojik düzeyde feodal düzen, aristokrasinin sınıfsal egemenliğini ve kralın siyasal iktidarını ve otoritesini soylu olan-olmıyan ayırımına, bu ayırım ve ona bağlı egemenliği de tanrısal iradeye, buyruğa dayandırıyor. Burjuvazi bunun karşısına, ideolojik düzeyde, insanların doğuştan özgür ve eşit olduğu, siyasal egemenliğinin bunların iradesiyle oluştuğu, yani günümüzde, egemenliğin millî iradeye dayandığı -bu egemenliğin vekâleten devlete devredildiği- (toplumsal sözleşme) teziyle, çıkıyordu. Demokrasi -düşünce, söz, toplantı, örgütlenme özgürlükleri ve siyasal seçimler- bu tezin pratikte uygulaması oluyordu.

Bu ideolojinin aristokrasiye ve krala karşı koyabilmeye yaraması yanı sıra bir başka yararı daha vardı burjuvazi için. Burjuvazi sadece kendi gücüyle aristokrasiyi ve mutlak krallığı alt edebilmiş değildi. Feodal düzenin en ezdiği sınıflar olan köylü-kentli emekçiler, işçiler aristokrasiye ve mutlakiyetçi krallığa karşı çıkmaya hazırdırlar. Burjuvazi insanların doğuştan özgürlüğü, eşitliği, kardeşliği ve evrensel insan hakları tezleriyle bu kitleleri de peşinden sürükledi; burjuva devrimlerinin etken, vurucu gücünü bu sınıflar oluşturdu.

Burjuvazi iktidarı aldıktan sonra bu evrensel, insancıl ideolojisini unutma veya rafa kaldırma yoluna gitti. Özgürlük, seçme ve seçilme hakları burjuvazi içindi. Burjuvazi seçimlere katılma, seçme ve seçilme hakkını mülkiyete sahip olma ölçütünü getirerek işçi ve emekçi kitlelerden esirgemek istedi. Çeşitli Avrupa ülkelerinde işçi sınıfı genel oy hakkı, örgütlenme ve grev hakları için uzun yıllar çetin mücadeleler verme durumunda kaldı. Emekçi, işçi kitlelerin bu yükselen mücadeleleri ve istem-

leri karşısında burjuvazi krallığa tekrar sığınmak (19. yüzyılda Fransa) veya krallığı mutlakiyetçi olmaktan çıkarıp anayasal biçime sokarak sürdürmek (İngiltere) alması seçti; oysa burjuva egemenliği ve yönetimi için en uygun devlet biçimi burjuva demokratik cumhuriyetti.

Başka türlü de yapamazdı. Kapitalizm de daha önceki sınıflı toplumlar gibi sömürüye dayanıyordu. Sömüren ile sömürülenlerin eşit olmasına, sömürülenin sömüren kadar özgür olmasına olanak yoktu. Demokratik hak ve özgürlükler, işçi sınıfının ve emekçi kitlelerin mücadelesiyle ne kadar genişlese de üretim ilişkilerinin -sömürünün- yarattığı bu temel eşitsizlik sürüyordu ve kapitalist üretim ilişkileri değişmedikçe de sürecekti. Tarihte daha önceki evrelerde ve toplumsal düzenlerde olduğu gibi kapitalizmde de demokrasi ekonomik ve politik gücü elinde tutan egemen sınıf içindi. Ve devlet, sömürücü egemen sınıf yararına olan bu durumu, sömürülen sınıfları baskı altına alarak, koruma ve sürdürme aracıydı.

Buraya kadar söylediklerimizden, çizmeye çalıştığımız tarih panoramasından çıkan sonuç Lenin'in tek cümlede özetlediği olgudur: "demokrasi bir devlet biçimidir". Devlet sınıflı toplumların oluşmasıyla ortaya çıkmıştır. Demokrasi ise sınıfsal iktidarın biçimlenişidir. Demokrasi, üretim araçlarının belli sınıfların mülkiyetinde bulunduğu toplumlarda, bu mülkiyete ve sağladığı ekonomik güce sahip olan, sayıca azınlıktaki sınıfın politik iktidar organlarının, yurttaş ve hukukça eşit sayılan, seçimlere katılma hakkı tanınanların oy çoğunluğu ile oluşturulduğu rejimdir. Şöyle bir zıtlığı da içerir: iktidar organlarının kimlerden oluşacağı oy çoğunluğuyla belirlenir, ama, bu yöntemle oluşan organlar oyları veren çoğunluğun değil, özel mülkiyete ve ekonomik güce sahip azınlığın politik egemenliğinin araçlarıdır. Ancak sosyalist düzendeki toplumlarda üretim araçlarının özel mülkiyeti kalkmış olduğundan, demokrasi nüfusun tümüne yakın büyük çoğunluğunu oluşturan kitlelerin işçi sınıfı önderliğindeki iktidarını biçimlendirir. Toplumsal evrimin sosyalizm aşamasının ilkeri evrelerinde sınıfsal ayrışmaların tüm izleri silinip gittiği ve bunun sonucu, egemen sınıfın veya sınıfların yönetme, yürütme ve baskı aracı olarak devlet de eriyip yok olduğu zaman, sınıfsal politik egemenliğin biçimi olarak demokrasi de yok olacaktır. Toplum işleri, baskı araçlarına gerek kalmaksızın, insanların gönülden benimsedikleri ve uydukları kurallara göre düzenlenip yürütülecektir. Davranış ve eylemlerde kurallara uygunluk, fizik güç kullanılmasını gerektiren baskılarla değil, bireyin içinde bulunduğu grupların, topluluğun ve genel kamuoyunun onaylayıp onaylamaması, beğenisi veya kınaması ve eleştirmesi gibi toplumsal tepkilerle kontrol altına alınacaktır. Bugünkü toplumlarda nezaket kurallarına ve bir ölçüde ahlâk kurallarına uymanın böyle, benzeri bir mekanizma ile sağlandığı gibi.

Kapitalist Topumlarda Demokratikleşme Süreci

Kapitalist toplumlarda demokrasi, daha önceki tarihsel aşamalarda olduğu gibi sınıfsal bir nitelik taşımakta ve burjuva demokrasisi denilmesini hak etmekle beraber, tarihin geçmiş aşamalarında yeralan demokrasilerden önemli farklar gösterir. Köleci toplumlarda üretici sınıf olan kölelerin hiçbir zaman, hiç bir ölçüde demokraside, egemen sınıf iktidarının biçimlenişinde bir rolü olamamıştır. Feodal düzenden serfler ve kentsel devletlerle özgür kentlerdeki işçi ve emekçiler de öyle. Kö-

leci toplumlarda kölelerin, feodal toplumlarda köylülerin başkaldırdıkları, keskin mücadele verdikleri zamanlar olmuştur. Bu mücadelenin sözü geçen sınıflar lehine bazı sonuçlar verdiği de görülmüştür. Ama bu mücadeleler bu sömürülen sınıfların, siyasal iktidarın biçimleniş sürecine katılabilmeleri; hukuksal, biçimsel düzeyde de olsa siyasal haklar elde edebilmeleri sonucunu vermemiştir.

Feodal toplum içinde kapitalist üretim ilişkilerinin ve sermayeci sınıfın, burjuvazinin oluşup güçlenmesiyle burjuvazi politik iktidarı almaya yönelince, kırdan kentte sömürülen ve kurulu düzene başkaldıran emekçileri peşinden sürüklemek gerektiğini duymuştur; onların gücüyle, katkısıyla iktidarı alabilmiştir. İktidarı aldıktan sonra burjuvazi politik hakları işçi ve emekçilerden esirgeme yoluna gidince, işçi sınıfı buna karşı direnmeye, mücadele etmeye koyulmuş ve zamanla bu mücadeleden sonuç almaya başlamıştır. Genel seçimler, örgütlenme, toplantı, sendikalaşma ve toplu sözleşme haklarını ve fikir, söz, vicdani kanaat ve felsefi görüş, yayın özgürlüklerini burjuvaziden koparıp almıştır. Demokrasinin sınıfsal, burjuva karakteri temelinden değişmemiştir; sömürme-sömürülme düzeni değişmedikçe de bu niteliği ortadan kalkmazdı. Özgürlük, sadece yasakların kalkması değildi, özgürlükleri fiilen kullanabilme olanaklarına sahip olmaktı. Sömüren-sömürülen ilişkisi içinde ise, sömürülenler bu özgürlükleri kullanma olanaklarına elbette sömürenler kadar sahip olamıyorlardı, olamazlardı. Ama bu özgürlükleri hiç kullanmıyor da değillerdi. İşçi sınıfı nicel ve nitel bakımdan güçlendikçe demokratik hak ve özgürlüklere daha bir sahip çıkıyor, bunları kullanma olanaklarını daha bir geliştiriyordu. İşçi sınıfı bu demokratik hak ve özgürlükleri kullanarak ve kullanma olanaklarına daha geniş ölçüde sahip olarak sermaye sınıfına, onun ekonomik gücüne ve politik egemenliğine karşı mücadelesini keskinleştiriyor, etkinleştiriyordu. Yüzyılı aşkın bir süre önce bilimsel sosyalizmin kurucuları tarafından belirtilmiş olduğu üzere, demokratik cumhuriyet, işçi sınıfı mücadelesi için en elverişli ve işçi sınıfının iktidarı sorununun onun içinde çözüleceği rejimdi.

Zamanla demokrasi anlayışının ve uygulamasının içeriği ve kapsamı da değişti ve genişledi. Bu, bilimsel sosyalizmin ve bilimsel sosyalist teoriye dayan işçi sınıfı hareketinin belirleyici rolünün sonucuuydu. İşçi sınıfı ve sosyalist çevreler dışında da, belli yıllarda oy vermenin siyasal iktidara katılma demek olmadığı, klasik özgürlüklerin halk kitleleri açısından demokrasi için yeterli olmadığı, demokrasiyi daha geniş toplumsal kapsamda düşünmek ve uygulamak gerektiği düşüncesi yayılmaya ve tutunmaya başladı. Marx'ın dediği gibi genel seçimler, kendi başına, egemen sınıftan hangi kişilerin iktidar koltuğuna oturup işçi ve emekçi kitleleri yönetmesini belirlemekten başka bir sonuç vermiyordu. Ama işçi sınıfının bilimsel sosyalist teoriyi özümsemiş ve sosyalizmi hedef alan siyasal hareketinin ve örgütlenişinin -partisinin- politik arenada yer alması ve zamanla güçlenmesi, gücünü sürekli arttırmasıyla durum değişmeye başladı. İşçi sınıfı artık kendi temsilcilerini parlamentoya gönderebiliyordu. İşçi sınıfı temsilcileri parlamento dışındaki örgütlü işçi sınıfı hareketine, onun tutarlı ve güçlü mücadelesine dayanarak parlamentoda -iktidar düzeyinde- etkin rol oynayabiliyordu. İşçi sınıfı için parlamento öncelikle bir forumdu, egemen sınıf burjuvazinin ve onun siyasal iktidarının perde arkası oyunlarını, işçi ve emekçi kitleler aleyhine sürdürdükleri politika ve icraatı, ulusal ba-

ğimsizliğe ve çıkarlara aykırı dış politikasını sergilemek; işçi sınıfının görüşlerini, somut sorunlara somut önerilerini duyurmak, işçi ve emekçi sınıflarının haklarını savunmak üzere kullanılan bir forum. Ama işçi sınıfı partileri toplumda güçlerini ve etkinliklerini artırdıkça, parlamentoda daha güçlü biçimde temsil edilir oldular ve bu parlamento dışı ve içi güçlülük, burjuvazinin iktidarını belirli sınırlar içinde tutmak, dizginlemek olanağını yarattı. Kuşkusuz iktidar yine burjuvazideydi, ama burjuvazi bu iktidarı keyfince, dilediği gibi kullanamıyor, eskisi gibi kolayca at koşturamıyordu. Önünde işçi sınıfının ve partisinin tutarlı, dirençli muhalefet duvarını buluyordu. Parlamento sadece bir forum olmaktan çıkarak, burjuva iktidarını belli sınırlar içine itelemenin bir aracı da olmaya başladı. İşçi sınıfının sosyalizmi hedef alan partileri, işçi sınıfının toplum yaşamında toplantılar, mitingler, yürüyüşler, protestolar, direnmeler ve grevlerle verdiği örgütlü ve bilinçli mücadeleyi parlamento içi mücadele ile birarada, uyumlu ve eşgüdümlü biçimde yürütmeyi becerdiler. İşçi sınıfı partilerinin parlamenter faaliyetleri burjuva anlayışına ve pratiğine uygun parlamentarizmin sınırlarını aştı. Kısacası işçi sınıfı partileri genel seçimleri ve parlamentoyu sosyalistçe kullanmayı öğrendiler.

Şimdi Batının gelişmiş, ileri kapitalist toplumlarında şu soru ortaya çıkmıştır: bir adım daha ileri gidilerek, demokratik özgürlükler, genel seçimler ve parlamenter mekanizma çerçevesinde iktidarı burjuvaziden demokratik, barışçı yolla almak mümkün olamaz mı? Bu soruyu Fransız ve İtalyan partileri “evet” diye cevaplıyor, daha birkaç Batılı parti de öyle.

Burada kısaca işaret edelim ki, barışçı yol olasılığı, demokratik özgürlüklerin işçi sınıfının örgütlenişi ve mücadelesi için önemi, emekçi kitleler ve demokratik güçlerle ittifak ve dayanışmanın gereği bilimsel sosyalizmde çok önceden beri kabul edilmiş konulardır. Şimdi, söz konusu Batılı partiler kendi ülkelerinde barışçı, demokratik yoldan iktidara gelme olanağının belirlediği ve iktidara gelindikten sonra da süregelen demokratik özgürlükleri kısıtlamadan, büyük tekeli burjuvazinin dahi siyasal özgürlüklerine dokunmadan, işçi sınıfının öncülüğünde tekeli dışı bütün sınıf ve tabakaların birleşik iktidarının ileri demokrasi düzeyinde gerçekleşebileceği görüşüne varmışlardır. Sözü geçen partiler bu görüşlerini ve benimsedikleri stratejiyi kendi toplumlarının somut tahliline dayandırmaktadırlar; tüm toplumlar için geçerli, evrensel bir reçete olarak ileri sürmek iddiasında değillerdir.

Seçimlerle iktidara gelindiğinde bu iktidar sadece parlamentoda sandalya çoğunluğuna dayanmayacaktır; bu çoğunluk, iktidar olmanın hukuksal dayanağı olacaktır. İktidar asıl, parlamento dışında, toplumda, işçi ve emekçi kitlelerin örgütlü gücüne ve mücadelesine dayanacaktır. Seçimlerde oluşacak oy çoğunluğu, bu örgütlü gücün ve mücadelenin nicel düzeyde, sayılara dönüşmüş ifadesi, belirtisi olacaktır. İşçi sınıfının yoksul köylü ile ittifakı zorunluluğu biliniyordu, teoride belirtilmişti. İşçi sınıfı iktidarının, diğer emekçi sınıf ve tabakaların da bu iktidardan yana kazanılmasıyla, çoğunluğun rızasına, iradesine, dayanması gereği de biliniyordu. Sosyalizmin kuruluşuna geçen toplumlarda, kapitalizmden artı kalan diğer sınıf ve tabakaları da işçi sınıfının partisi önderliğinde politik parti veya diğer biçimlerde alttan yukarı doğru örgütleyerek iktidara katmak gerekti ve bu yapıldı. Sosyalist toplumlar, birbirine bağlantılı ve hep birarada bütünleşmiş olarak, çeşitli alanlarda

ve kademelerde örgütlenmiş ve bu örgütlenmelerle nüfusun tümü işlerin yönetim ve yürütümüne katılma durumuna getirilmiş toplumlardır.

Fransız ve İtalyan partileri ve diğer bazı ülkeler partileri, iktidarı almadan önce bu geniş ittifakları kurup örgütlemek ve bu örgütün kitleleri kendilerini sömüren ve ezen tekелci burjuvaziye karşı seferber etmek, mücadeleye sokmak tasarısı ve girişimindedirler. Onların gözlem ve kanısınca, sosyalist düşünce ve özelemler işçi sınıfının dışına taşmakta, diğer sınıf ve tabakalarca da benimsenmektedir. Tekelci burjuvaziye karşı direnç de belirginleşmekte ve artmaktadır. Büyük burjuvazi böyle geniş bir sınıfsal ittifaklar yelpazesıyla kuşatılıp, soyutlanabilir, etkisizleştirilebilir ve çoğunluğun oylarıyla iktidara gelinebilir. İktidar alındıktan sonra da tekелci büyük burjuvazinin ekonomik dayanakları bir sıra kamulaştırmalarla çökertilir ve devlet aygıtında, iktidar mekanizmasında, bir dizi değişikliklerle, büyük burjuvaziye karşı birleşen geniş sınıf ve tabakalar yelpazesinin işçi sınıfı öncülüğündeki ileri demokratik iktidarına uygun bir mekanizma yaratılır. Seçimlerde oy çoğunluğu ile beliren ve parlamento çoğunluğunu oluşturan irade, toplumdaki bu geniş sınıf ve tabakalar ittifakının ve onun büyük burjuvaziye karşı sürdürdüğü mücadelenin bir ifadesi olur ve iktidar bu ittifak ve mücadeleye dayanır.

Bütün bu gelişmeler süreci içinde işçi sınıfı dışındaki diğer kol ve kafa emekçisi kitlelerin de politik bilinci yükselecek, bilgisi artacak, deneyimleri zenginleşecektir. İktidar için mücadele verilirken, bu mücadele, onu verenleri de değiştirip geliştirecektir. İşçi sınıfı dışındaki kitleler kendileri için sosyalizmden başka çıkar yol olmadığı sonucuna varacaklardır.

Kimi gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi sınıfı partilerinin barışçı, demokratik yoldan iktidarı alma tasarıları ana çizgileriyle özetlemeye çalıştığımız böyle bir tahlil ve değerlendirmeye dayandırılmaktadır. Bu değerlendirme de şu koşullarla belirlenmiştir:

– Bir ihtilal durumunun nesnel ve öznel şartları yoktur ve yakın bir gelecekte oluşacağı da benzememektedir. Buna karşılık Fransa ve İtalya gibi toplumlarda işçi sınıfı partileri genel seçimler yoluyla iktidarı alabilecek duruma gelmişlerdir, bu yolla iktidarın eşliğindedirler. Yukarıda sözü edilen değerlendirmeler bir yana, böyle fiili bir durum vardır.

– Demokratik özgürlükleri işçi sınıfı çetin mücadelelerle burjuvaziden koparıp almıştır ve bu özgürlükler işçi ve emekçi kitlelere malolmuştur.

– Sınıfsal güçler arasındaki oranlar işçi ve emekçi kitleler lehine değişmektedir.

– Uluslararası güçler dengesinin sürekli dünya sosyalist sistemi, dünya işçi sınıfı hareketi ve ulusal kurtuluş mücadelelerinden yana değişmesi nedeniyle dünya konjktürü elverişlidir.

Tasarlanan yöntemle ve biçimde oluşacak iktidar, -oluşturulabilirse eğer- kapitalist düzenin şimdiye kadar tanıdığı en temsili (toplam nüfusun ezici çoğunluğunu temsil eden), en demokratik ve güçlü iktidar olacaktır ve belirtildiğine göre, yalnız parlamentoda sayı çoğunluğuna değil, toplumdaki en geniş sınıf ve tabakalar ittifakının fiili gücüne ve mücadelesine dayanacaktır. Umulmaktadır ki, böylesine güçlü ve demokratik bir iktidar karşısında, soyutlanmış ve yalnız kalmış olan büyük burjuvazi direnmek, ayaklanmalar düzenlemek gücünü ve olanağını bulamayacak,

girişilen politik, ekonomik, sosyal dönüşümleri kabul etme durumunda kalacaktır. Böylece, dönüşümleri şiddete başvurarak kabul ettirmek zorunluluğu doğmayacaktır. (Proletarya diktatörlüğünü reddetmeleri bu anlamdadır.) Demokratik yoldan iktidarı alma ve iktidarda kalma -ve proletarya diktatörlüğünün reddi- şu sonucu da beraberinde getirmektedir: Genel seçimlerde çoğunluk elde edilemediğinde iktidar bırakılacaktır. Sanıyoruz şöyle düşünülmektedir: öngörülen biçimde, birleşik mücadeleler içinde pekiştirilmiş bir sınıf ve tabakalar ittifakı gerçekleştirilirse, bu seçimlerde oy olarak kendini gösterecektir; hele iktidardayken sorunlara geçerli çözümler getiren, halk kitlelerinden yana ve toplumu ilerleten işler başarılmışsa, oylar eksilmek şöyle dursun, daha artacaktır. Yok, oylar gerilerse, bu, geçici bir duraklama olacak, yanlışlar, eksiklikler gözden geçirilip düzeltilecek, mücadeleye yeniden hız verilecektir.

Ne var ki, bütün bu dönemde devlet varlığını koruyacak, toplumsal dönüşümlerin gerçekleştirilmesinde yeni işlevler yüklenerek daha da etkinleşecektir. Devlet aygıtının her kesimi ne denli demokratikleştirilse, halkın denetiminde ve halka karşı sorumlu bir düzeye getirilse de, devletin ordusu, güvenlik kuvvetleri, mahkemeleri, tutuklama ve cezaevleri bulunacaktır ve bunlar gerektiğinde kullanılacaktır. Demek ki, maddi cebir unsuru ortadan kalkmış değildir. Devlet, politik iktidar, kapitalist toplumların tarihinde görülmemiş ölçüde demokratik, nüfusun ezici çoğunluğunun iradesine dayanır olsa da, bu, büyük çoğunluk için demokrasi; ayrıcalıklarından, sömürme özgürlüğünden yoksun bırakılan küçük azınlık -büyük tekelci burjuvazi- için ise bir zorlanma olacaktır. Muhalefet partilerine müsaade olunması, fikir, söz, yayın, örgütlenme vb. özgürlüklerin korunması bu temel durumu değiştirmez. Nasıl ki kapitalist düzende muhalefetin ve sözü geçen demokratik özgürlüklerin varoluşu burjuva sınıfının egemenliğini, geniş sınıfsal anlamda diktatörlüğünü, ortadan kaldırmıyorsa. Bu demektir ki, öngörülen yeni iktidar durumunda da demokrasi ve devlet sınıfsal niteliğini koruyacaktır. Bilimsel sosyalizm teorisinin devlet ve demokrasi konularında ortaya koymuş olduğu temel doğrularda bir değişiklik söz konusu değildir.

Gelişmiş kapitalist ülkelerde demokratikleşme sürecinin giderek işçi sınıfının ve emekçi kitlelerin hak ve özgürlüklerinin genişlemesinden yana bir gelişme göstermesi düz bir çizgi üzerinde düzenli ilerlemelerle olmadı. Kapitalizmin emperyalist aşamaya gelmesi, sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesi sonucu dev tekellerin oluşmasıyla demokrasi, büyük burjuvazinin politik iktidarının biçimlenişi için gerekli ve yararlı olmaktan çıktı. Burjuvazi, burjuva demokrasisine artık sahip çıkamaz oldu. Ve böylece, kapitalizmin oluştuğu ve geliştiği dönemdeki tarihsel, ilerici rolünü yitirdi. Demokratik rejimi, hak ve özgürlükleri savunma ve korumayı işçi sınıfı hareketi yükledi. Bugün Batının gelişmiş kapitalist ülkelerinde yalnız sosyalizm için mücadelenin değil, demokrasi mücadelesinin de öncü gücü işçi sınıfı ve onun politik partisidir. Bundan ötürü demokrasi mücadelesiyle sosyalizm mücadelesi içiçe geçmiştir. Artık sosyalizmi hedef almıyan bir demokrasi mücadelesinin önemli sonuçlar vermesi, toplumu ilerletmesi mümkün değildir.

Tekelci büyük burjuvazi için ekonomik egemenliğiyle uyumlu otoriter bir rejim gerekli idi. Kapitalizmin çelişkilerinin, bunalımlarının keskinleşip şiddetlenmesi,

işçi sınıfının ve kitlelerin mücadelesinin yükselişi demokrasinin askıya alınmasına, tekelci büyük burjuvazinin açık teröre dayanan rejimi faşizme yol açtı. İtalyan, Alman, İspanyol ve Portekiz faşizmlerinin niteliğini biliyoruz. Ama bugün de faşizm tehlikesi ortadan kalkmış değildir. Şili’de sosyalizm doğrultusunda demokratikleşme süreci Pinochet’in faşist darbesiyle kesintiye uğratıldı. İşçi sınıfının demokratik yoldan iktidara en yaklaşmış olduğu İtalya’da faşizm tehlikesi söz konusudur. İtalya, Berlinguer’in deyimiyle “derin bir kriz” içindedir. İtalyan Komünist Partisi iktidara katılmadan sorunların çözülme yoluna sokulamayacağı bilindiği halde ABD ve AET’nin kimi ülkeleri ve sırtını onlara dayayan İtalyan tekelci burjuvazisi buna olanak tanımamaktadırlar. İtalyan işçi sınıfı partisinin demokratik iktidar için şart saydığı, işçi sınıfının orta sınıf ve tabakalarla ittifakı oluşturulmuş; partiler düzeyinde, İtalyan Komünist Partisiyle Hristiyan Demokrat Partinin bir anlaşma ve uzlaşmaya varmaları gerçekleştirilebilmiş değildir. İçinde bulunulan kriz ise ivedi çözüm gerektirmektedir. Bu durum, ve ABD’nin sol bir iktidara karşı almış görüldüğü tutum faşist bir darbe olasılığını gündeme getirmektedir. Bu olasılık gerçekleşirse, bu defa faşizmin gelişi Mussolini ve Hitler’in iktidarı alışları gibi olmayacaktır. Faşizm askeri bir darbeye sahneye çıkacaktır. Batılı gelişmiş ülkelerde oluşturulan, demokratik yoldan iktidara geliş ve sosyalizmin kuruluşuna geçiş stratejilerinin pratikte gerçekleşebilmesinde en büyük sorun ordunun burjuvazi lehine müdahalesi, iktidarı alması olasılığıdır. Buna karşı, ordunun kitesini oluşturan safların büyük çoğunluğunun emekçiler olduğu, ordunun toplumundan tüm soyutlanmış, ayrı bir dünyada yaşamadığı, verilen demokrasi mücadelesinin ordu kadrolarını da etkileyebileceği ve onu demokrasi safına çekebileceği söylenebilir. Örnek olarak da Portekiz’deki Nisan 1974 devrimi gösterilebilir.

İtalyan, Fransız ve diğer benzeri Batılı partilerin benimsedikleri stratejide en kritik, en tehlike yaratabilecek nokta ileri demokrasi aşamasından kapitalizmin giderek tasfiyesiyle sosyalizmin kuruluşuna geçiş sorunudur. Tekel dışı burjuvazinin önemli büyüklükte sermaye ve işletmelere sahip olduğu ve bunlarla işçi sınıfı arasındaki temel, uzlaşmaz çelişkinin ileri demokrasi aşamasında ortadan kalkmış olmayacağı unutulmamalıdır. Bilimsel sosyalizmin, orta burjuvazinin ve küçük burjuvazinin kaypak, özel mülkiyete sıkıca yapışkan olduğu konusundaki uyarısı asla küçümsemeyecek bir noktadır. Sosyalizme geçiş aşamasına gelindiğinde bu tabakaların, özellikle orta burjuvazinin güçlü bir direniş göstermesi, ittifaktan ayrılması küçük bir olasılık değildir. Bunların bu eğilimlerinin diğer gelişmiş kapitalist ülkelerce de destekleneceği ve kısıktırılacağı ve bunun gizli tertiplere, silahlanmalara dahi yol açabileceği göz önünde tutulursa işaret ettiğimiz tehlike daha da önem kazanmaktadır. Önerilen stratejilerde üstünde önemle durulmayı gerektiren bir sorun budur.

Geri Kalmış Ülkelerde ve Bu Arada Türkiye’de Demokrasi ve Demokratikleşme Sorunu

Demokrasi ve demokratikleşme sorunu açısından, Türkiye dahil geri ülkelerle gelişmiş kapitalist ülkeler arasındaki temel fark dış faktörün oynadığı roldür. Gelişmiş kapitalist ülkelerde demokrasi mücadelesi ve toplumsal demokratikleşme sürecinin gelişmesi her ülkenin kendi egemen sınıfına karşı olmuş ve olmaktadır. Gerçi em-

peryalist ülkelerin burjuvazileri arasında bağlantılar ve az çok bir bütünleşme -özellikle sosyalizm söz konusu olduğunda buna karşı bir birleşme- olduğundan dış baskı ve müdahale bu ülkeler için de söz konusudur. Hele iç dinamikler işçi sınıfının sosyalizmi hedef olan partisini iktidara yaklaştırdığında bu dış faktör açıkça ortaya çıkmaktadır (İtalya'da görüldüğü gibi). Ama yine de gelişmiş kapitalist ülkelerde iç dinamikler göreceli olarak daha ağır basmaktadır. Geri ülkelerin gelişmemiş ekonomileri emperyalist kapitalist dünya ile, egemen sınıfları da dış egemen güçlerle bütünleşmiş ve hem ekonomileri, hem de egemen sınıfları sözü geçen dünyanın sömürü, baskı ve etkisi altına girmiş olduğundan, bu ülkelerde demokratikleşme mücadele ve süreci zorunlu olarak anti-emperyalist bağımsızlık mücadelesiyle içiçedir, birleşiktir.

Gelişmiş kapitalist ülkelerde demokrasi mücadelesi, feodal düzen çerçevesinde gelişen burjuvazinin -peşine kırsal ve kentsel emekçi kitleleri de takarak- aristokrasiye ve mutlakiyetçi krallığa karşı mücadelesi olarak başlamış, toplumun siyasal rejimi cumhuriyet veya anayasal krallığa dönüştükten sonra ise demokrasi mücadelesi işçi sınıfının ve diğer emekçi halk kitlelerinin büyük burjuvaziye karşı mücadelesine dönüşmüştür.

Geride kalmış ülkelerde demokrasi mücadelesi ise dış güç emperyalizme karşı mücadele ile bütünleşmiştir. Ulusal kurtuluş hareketleri dışa karşı ulusal bağımsızlık mücadelesi, içte de egemen sömürücü sınıflara karşı demokratik hak ve özgürlükler, toplumsal kurtuluş mücadelesi ikilisinden oluşagelmiştir. Hem iç egemen sınıflar dış emperyalist güçlerle bütünleştiği, işbirliğine girdiği için, hem de 20. yüzyılda işçi-emekçi kitlelerde sömürü ve baskıdan kurtulmanın özlemi ve bunun politik bilinci oluştuğu için içteki sınıf mücadelesi de emperyalizme karşı bağımsızlık mücadelesi kadar önem kazanmıştır ve onunla bütünleşmiştir. Toplumsal kurtuluş mücadelesinin ulusal kurtuluş mücadelesi ile bütünleşmesinin bir nedeni iç egemen sınıfların emperyalizmle bütünleşmiş, işbirliğine girmiş olması ise, bir ikinci nedeni de emperyalizm aşamasındaki kapitalizmin tekelleşmiş egemen sınıfı burjuvazinin kendi egemenliğini sürdürebilmek için kapitalizmin ilk evrelerindeki demokratik niteliğini yitirmiş, demokrasiye karşıt bir tutuma girmiş olmasıdır. Emperyalizm, boyunduruğu altında tuttuğu ülkelerde demokrasinin, işçi ve emekçi kitlelerin bilinçlenip demokratik hak ve özgürlükler mücadelesine girişmelerinin can düşmanıdır. İçteki ortakları olan egemen sınıflar iktidardan düştüğü, işçi ve emekçi sınıflar iktidarı aldığı an kendi sonunun da geleceğini emperyalizm de bilmektedir. Çünkü geri ülkelerde bağımsızlık ve demokrasi mücadelesinin öncü gücü işçi sınıfıdır ve diğer emekçi kitleler de bu mücadeleye artan ölçülerde katılmaktadır.

Bütünleşmiş bir biçimde verilen ulusal ve toplumsal kurtuluş mücadelesinde, hangi yanın ağır basacağı her toplumun kendi özgün durumuna göre değişir. Ülkenin sömürge durumunda olup dış emperyalist güç tarafından doğrudan yönetildiği hallerde (Angola örneği) veya emperyalizmin askeri güçle ülkeyi işgal ettiği hallerde emperyalizme karşı mücadele sıcak savaş halini alırsa (ikinci halde mutlaka bu nitelikte olur) mücadelenin ulusal yanı ağır basar, içteki sınıfsal mücadele arka plana itilir. Buna karşılık, ülkenin siyasal bağımsızlığının esas itibarıyla sürdüğü, emperyalizmin ülkeyi doğrudan yönetmeyip, yerli egemen sınıfların kendisiyle bü-

tünleşmesi ve işbirliği etmesiyle nüfuzunu yürüttüğü hallerde ise sınıf mücadelesi ön plana gelir. Ulusal bağımsızlığın ve egemenliğin güçlendirilmesi, giderek tam elde edilmesi, egemen sınıflar iktidarının bu yönde zorlanmasına; emperyalizmin kapı dışarı edilmesine, iktidarın sınıfsal el değiştirmesine bağlıdır.

İç sınıfsal mücadele de geri ve bağımlı toplumun verili toplumsal düzenine göre değişir. Kapitalizm öncesi ilişkilerin ağır bastığı, kapitalistleşmenin çok zayıf olduğu toplumlarda sınıf mücadelesi temel olarak anti-feodaldır. Kapitalist gelişmenin ilerlemiş olduğu ama feodal üretim ilişkilerinin ve üst yapı kurumlarının güçlü biçimde sürdüğü durumlarda ise anti-feodal ve anti-kapitalist mücadele üst üste çıkarılır. Kapitalist üretim ilişkilerinin hakim ilişkiler durumuna geldiği, feodal ilişkilerin ancak kalıntı düzeyinde ve çözülme sürecinde olduğu Türkiye gibi ülkelerde ise sınıf mücadelesinin ağır basan niteliği anti-kapitalist oluşudur.⁽¹⁾

Ulusal ve toplumsal kurtuluş mücadelesi veren toplumlar arasında bir başka ve çok önemli açıdan da farklılaşma vardır. Kimi ülkelerde işçi sınıfı sayıca küçük ve veya sübjektif düzeyde (politik bilinç, örgütlenme ve örgütlü mücadele düzeyinde) gelişmemiş ve güçsüz olduğundan ulusal kurtuluş mücadelesinin öncülüğünü yerli burjuvazinin emperyalizmle bütünleşmemiş, ulusal ekonominin bağımsızlığının korunmasından yana olan, “ulusal burjuvazi” niteliğindeki burjuvazi kesiminin yaptığı görülmüştür.⁽²⁾

Küçük burjuvaziyle ulusal burjuvazinin yürüttükleri ulusal kurtuluş mücadelesi başarıya ulaştığında siyasal bağımsızlığı elde edip yeni bir devlet kurarlar. Ama bu siyasal bağımsızlık dahi sınırlıdır. Birincisi, eskiden sömürgesi oldukları anadevlet ile (metropol ile) yakın ilişkileri çoğu zaman sürer. Daha önemlisi, emperyalist-kapitalist dünya ilişkilerinin ağı içinde kalırlar; emperyalizmin nüfuz, baskı ve sömürsünden kurtulamazlar. Ekonomik bağımsızlığı gerçekleştiremedikleri için siyasal bağımsızlıkları da sınırlı kalır. İlk evrelerde güçlü bir iktidar oluşturup siyasal bağımsızlıklarını pekiştirse, içte ekonomik-sosyal reformlara, bir devlet sektörü yaratmaya girişse bile, emperyalist-kapitalist dünya ilişkileri ağından dışarı çıkmayı, kurtulmayı sağlayacak, sosyalizmi hedef alan ve bilimsel sosyalist teori ve pratiğe dayanan bir kalkınma yoluna girmedikleri için, gün gelir, yeniden emperyalist-kapitalist ülkelerin safına kayarlar. Bu çeşit ülkelerin siyasal bağımsızlıklarına kavuşmalarını izleyen ilk dönemlerde yaptıkları ekonomik-sosyal reformlar, ekonomik devletçilik politikaları ve ekonomide devlet sektörü oluşturmaları, bilimsel sosyalizmde “kapitalist olmayan yol” diye tanımlanan kalkınma yolunun belirtileri değildir. Bu çeşit girişimler, sonunda burjuvaziye güçlendiren devlet kapitalizmi uygulamalarıdır. Bu tür ülkelerin en yeni ve göze çarpan örneği Enver Sedat’ın Mısır’ıdır. Daha eski bir örneği ise Türkiye’nin kendisidir.

Olaylar göstermiştir ki, anti-emperyalist bağımsızlık mücadelesinin ancak sosyalizmi hedef alan ve bilimsel sosyalist teori ve pratiğe uygun strateji ve taktiklerle yürütüldüğü hallerde ulusal ve toplumsal kurtuluşa kavuşulabilmektedir. Küba ile Vietnam bunun önde gelen başarılı örnekleridir. 20. yüzyılın son çeyreğinde, tüm geri ülkeler, gerilikten, sömürden, baskıdan kurtulup en ileri çağdaş uygarlığa ulaşabilmek için aynı yolu izlemek zorundadırlar. Bu, toplumsal gelişme kanunlarının nesnel, kaçınılmaz zorunluluğudur.

Türkiye, ulusal bağımsızlığını pekiştirip de bir süre sonra yine emperyalizmin sultasına giren ülkelerin eski bir örneğidir, dedik. Böyle olmakla beraber, Türkiye'nin kendine özgü ve belki geri kalmış diğer ülkelerin hiç birine benzemiyen bir durumu vardır.

Birincisi, Türkiye hiç bir zaman sömürge olmadı. Yüzlerce yıllık, üç kıtaya yayılmış geniş bir imparatorluğun bir parçası ve mirasçısı olarak ulusal egemenliğine sahip devlet statüsünü korudu. Gelişmiş kapitalist Batılı devletler İmparatorlukta ne kadar ekonomik ayrıcalıklar ve çıkarlar elde etseler, devlet yönetimini baskı altında tutup müdahalelerde bulunsalar, İmparatorluğun sınırlara yakın bölgeleri elden çıkmıya başlasa da, Osmanlı devleti ortadan kaldırılıp, toprakları işgal edilip, üzerinde bir sömürge yönetimi kurulmadı. Buna çok yaklaşıldığında, emperyalist Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İmparatorluğun ana toprakları işgal edilip üzerinde çeşitli yeni devletler kurulması tasarlandığında, yerel halk direnme hareketlerinin başlaması, İmparatorluk ordusundan artakalan güçlerin örgütlenmesi, İstiklal Harbinin başlatılıp kazanılmasıyla emperyalistlerin gerçekleştirmeyi tasarladıkları durum önlendi ve Misak-i Milli sınırları içinde Türkiye Cumhuriyeti devleti kuruldu. İstiklal Harbi'nin amacı istiklal-i tam'dı, belirlenmiş sınırlar içinde bağımsız ve egemen, ulusal bir devletin kurulmasıydı. Bunun için bu savaş anti-emperyalist nitelikte bir ulusal kurtuluş savaşıydı.

İkincisi, kapitalistleşme süreci 19. yüzyılın ilk yarısından, siyasal demokratikleşme mücadelesi bu yüzyılın ortalarından itibaren, yani kapitalist dünya emperyalizm aşamasına ulaşmadan önce, ama ona doğru gelişirken, başladı. Ulusal kurtuluş mücadeleleri ve savaşları dönemi tarih sahnesinde henüz boy göstermemişti.

Bu iki nedenle, kapitalistleşme sürecinin ağır aksak ilerlediği ve siyasal demokrasi mücadelesinin sürdürüldüğü bu ilk uzun dönemde ulusal bağımsızlık sorunu ön plana çıkmadı; ama örtülü olarak vardı. Mücadele mutlakiyetçi padişahlık rejimine karşı siyasal demokratikleşme mücadelesiydi. Bağımsız ve egemen güçlü bir devlet oluşturma bu mücadelenin dolaylı sonucu olarak gerçekleşecekti. Ulusal bağımsızlık sorunu ve amacı emperyalist Birinci Dünya Savaşı sonrasında İstiklal Harbi döneminde ortaya çıktı ve bu savaşın başarıyla yürütülüp zaferle sonuçlanması dünya ulusal kurtuluş mücadeleleri döneminin başlangıcını işaretledi.

19. yüzyılın ikinci yarısında yürütülen mücadele ve 20. yüzyılın ilk çeyreğinde verilen ulusal bağımsızlık savaşı asker-sivil küçük burjuvazinin öncülüğünde ve ticaret burjuvazisine dayanarak başarılmıştı; yani yukarıda işaret ettiğimiz iki tür ulusal kurtuluş mücadelesinden birinci türe giren ve o türün ilk ve "klasik" diyebileceğimiz örneğiydi. İkinci özelliği, bu mücadelenin emperyalist Birinci Dünya Savaşı'nın sonrasında, emperyalist Batılı devletlerin İmparatorluğu parçalama ve paylaşma girişimi üzerine yekten oluşup gelişmiş bir mücadele olmayışydı.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Müslüman Türk burjuvazisinin oluşmaya başlamasıyla asker-sivil küçük burjuva kesimde bu gelişmeyi güçlendirmeyi ve buna paralel olarak mutlakiyetçi, keyfi padişahlık yönetimini ıslah edip demokratikleştirmeyi amaçlayan bir hareket başladı. Mustafa Kemal'in başını çektiği hareket, bir önceki hareketin doruk noktasına ulaşması ve yeni koşullarda ulusal bağımsızlık sorununun çözülmesi ivedi ve zorunlu bir sorun olarak ön plana çıkmasıyla silahlı

savaşa dönüşmesi, meşrutî padişahlıktan öte, Cumhuriyetin kurulmasına yönelmesiydi.

Jön Türkler ve İttihat ve Terakki hareketinin özünde Batılı kapitalist devletlerin müdahalesinden kurtulma amacı ve hesabı vardı. Kapitülasyonlara karşıydılar, ama kapitülasyonların artık eskidiğinin, çağdaş kapitalizmin başka sömürü ve çıkar yöntemleri oluşturup uyguladığının pek farkında değillerdi. Emperyalist aşamaya doğru gelişen Batılı kapitalist ülkelerle, onların ekonomik sömürüsü ve siyasal baskısı altına girmiş İmparatorluk arasında uzlaşmaz bir çelişki olduğunun bilincine varmamışlardı. Sorunu öncelikle bir iç yönetim sorunu, bozuk yönetim sorunu olarak görüyorlardı. Mutlakîyet yönetimi değiştirilirse; Türk olmıyan azınlıklara da siyasal haklar tanıyan, keyfî işlem ve eylemleri ortadan kaldıran, yasalara saygılı bir hukuk devleti, Batıdaki anayasal krallıkların benzeri bir meşrutî sultanlık rejimi kurulursa; başkaldıran ulusal azınlıklar sorunu çözülür, devlet yönetimi güçlenir, güçlü devlet ekonominin ve toplumun geliştirilmesi, yani (kapitalistleşmenin hızlandırılması) “muasır medenîyet”e (yani gelişmiş kapitalizme) ulaştırılması için gerekli tedbirleri alır, oluşmakta olan millî sermayedar sınıf (Müslüman Türk olma anlamında “millî”) gelişip güçlenirdi. Kapitülasyonlar ortadan kaldırılırdı. Bir yandan, Batılı kapitalist devletler kendi modellerine göre biçimlenmiş hukuka uygun işleyen, ülkeyi geliştiren, böyle demokratik bir devlete saygılı olurlar; öte yandan, güçlenen devlet savaşlarda yenilmez, dış müdahalelere karşı koyabilirdi. Sorun, muasır medenîyete ulaşip kendini Batılı devletlere kabul ettirmek, onların arasında yer almaktı. Durum böyle değerlendiriliyordu.

Jön Türkler ve İttihat ve Terakki özünde, yeni boy atmakta olan Müslüman-Türk ticaret burjuvazisinin sınıfsal hareketleriydi; öncülüğünü ve sözcülüğünü asker-sivil küçük burjuvazi yapıyordu. Kapitalistleşmenin ve kapitalizme özgü sınıfsal ayrışmanın güçlü olmaması asker-sivil kesimin bu rolü oynamasına olanak veriyordu. İmparatorluğun otokratik devlet biçimi ve devlet aygıtını ve ordusunu elinde tutan asker-sivil kesimin böyle bir rol oynamasını kolaylaştırıyordu.

Sınıfsal güçlerin az çok dengelendiği, birinin diğerini tam hegemonyası altına alamadığı, ekonomiyi ve devleti tam eline alıp yürütemediği hallerde ordunun müdahalesi, yönetimi ele alması tarihte görülmüş ve bilimsel sosyalizmce saptanmış bir olgudur. Asker-sivil küçük burjuvazinin toplumdaki rolü Türkiye’de çok tartışılan bir konu olduğu için burada bu konu üzerinde biraz durmakta yarar vardır. Sınıfsal güçler oranlarının az çok dengeleştiği ve bir iktidar boşluğunun meydana geldiği durumlarda ordu kadrolarının iktidarı alışları biçimine bürünen asker-sivil küçük burjuvazinin siyasal rolü iki ayrı nitelik taşıyabilir. Bu çıkış, anti-kapitalist bir eylemi de içinde barındıran bir küçük burjuva radikalizmi hareketi olabilir, Mısır’da Nasır’ın, Peru’da subayların iktidarı alışlarında olduğu gibi. Bütün büyük toprak ağalığını, büyük burjuvaziyi tasfiye edici, sınırlayıcı reformlara girişirler, yabancı sermaye yatırımlarını millileştirirler, emperyalist baskıya karşı değişik ölçülerde direnirler. Ama içerde kapitalizmin çerçevesi dışına, uluslararası ilişkilerde emperyalist-kapitalist ilişkiler ağı dışına çıkmadıkları için, eninde sonunda geriller ve emperyalizmle uzlaşmaya yönelirler veya kendileri tasfiye olunarak yerlerini bu eğilimde olanlara bırakırlar.

Yüksek kademe ordu kadrolarının iktidarı alışları, doğrudan ve açıkça, güçsüz büyük burjuvazinin iktidar boşluğunu doldurmak için de olabilir. Bunlar reformcu değillerdir, büyük burjuvazi ve toprak sahipleri nam ve hesabına ülkeyi yönetmek, yabancı sermayeye de kapıları açarak yerli kapitalizmi geliştirmek görevini yerine getirirler.

Türkiye’de tartışılan sorun şudur: 1919-1923 arasında ulusal kurtuluş savaşını yürüten, Millet Meclisi’ne egemen olan küçük burjuva asker-sivil unsurlar birinci türden mi, yoksa ikinci türden mi bir işlev gördüler? Yukarıdan beri yaptığımız tah-lillerden de anlaşılacağı üzere, bizim cevabımız ikinci türden bir işlev gördükleridir. Birinci türden, radikal ve reformcu bir eğilim ve kesim vardır. Birinci Millet Meclis çalışmalarında ve üye bileşiminde bu görölmektedir. Ama bu eğilim ve onu temsil eden grup egemen duruma gelmemiştir. Yönetimde egemen olan grubun politikası kapitalizmi ve burjuvaziyi geliştirmek, güçlendirmektir. (3)

1919-1923 ulusal kurtuluş mücadelesi sırasında bağımsızlık sorunu ön plana çıktı. Bağımsızlığın yalnızca siyasal olmadığı, ekonomik temeli bulunduğu olgusu daha açık seçik biçimde kavrandı. Siyasal tam bağımsızlık elde edilecek ve ekonomik bağımsızlıkla perçinleştirilecekti. Ama bunu gerçekleştirmek için benimsemenin amaç ve amaca ulaştıracak yöntem yukarıda belirttiğimiz görüşe, değerlendirmeye tıpatıp uygundu. Amaç Batılı kapitalist toplumların gittiği yoldan giderek, yani toplumda kapitalistleşme sürecini geliştirip Batı’nın çağdaş uygarlığına -gelişmiş kapitalizmine- ulaşmak, o ülkeler arasında yer almak ve onlara kendini kabul ettirmektir. Siyasal bağımsızlığın ekonomik temelini oluşturmak, kapitalistleşme ile gelişmiş kapitalizm düzeyine erişmek ile mümkün olacaktı. Bütün batılılaşma ve çağdaşlaşma görünüşünün ve tezinin anlamı buydu. Oysa 20. yüzyılın artık kapitalist yoldan gelişip Batı’nın ileri kapitalist toplumlarının (muasır medeniyet’in) düzeyine ulaşmak olanağı yoktu, bu yol kapalıydı.

Cumhuriyetin ilanından sonra İmparatorluk düzeninden arta kalan bazı üstyapı kurumları (hukuk, yargı, eğitim sistemi gibi) değiştirildi. Sultanlığın ve halifelüğün kaldırılması ve Cumhuriyetin kurulmasıyla siyasal üstyapı zaten değiştirilmişti. Alt-yapıya ilişkin olarak tarımdaki aşar vergisi kaldırıldı ve kapitalistleşmeyi hızlandırıcı yasalar, teşvik tedbirleri kabul olundu. Özel sermaye birikimi yetersiz kaldığından, hızlı kapitalistleşmeyi başaramadığından, en büyük kaynakları elinde bulunduran en büyük sermayedar olarak devlet, bir yandan özel sektörü korumayı sürdürmekle beraber, ekonomi alanına doğrudan girip devlet işletmeleri kurmak yoluyla sanayi-leşmeyi güçlendirdi. Devletçilik politikası, ekonomide bir devlet sektörünün oluşturulması, özel sektöre karşı; onu hedef alan bir tutumu dile getirmiyordu; tersine, “özel girişimin yapamadığını devlet yapar” ilkesi ve uygulamasıyla kapitalizmi tümünde geliştirip güçlendirmek, özel girişime yardımcı olmak isteniyordu; devletçi-lik politikası ve devlet sektörü özel sektöre kolaylıklar sağlıyordu. Türkiye’de özel sermaye birikimi ve özel girişim devletçiliğın koruyucu kanadı altında gelişti.

Zonguldak’taki maden kömürü şirketi, demir yolları şirketleri gibi yabancı firmalar satın alınıp millileştirildiyse de yabancı sermayeyle ilişkiler hepten kesilmedi; ama ülke ekonomisinde belirleyici rol oynayabilecek, egemen duruma geçebilecek büyük sermaye yatırımları da olmadı. Burjuvazi ve iktidarı yabancı sermayeye karşı

değildi, ülkeye gelmesinden yanaydı, ama ona özel imtiyazlar tanınmak istenmiyor, ülkeye yararlı olması kaydıyla kontrol altında tutulması öngörülüyordu. 1930'ların sonlarına kadar süren dönem, İmparatorluğun son dönemindeki Batılı devletlerin ülke yönetimine yönelttikleri doğrudan baskı ve müdahalelerin kalktığı, ulusal bağımsızlığın güçlenip uluslararası saygınlık kazanıldığı, ama ekonomik bağımsızlığı sağlayacak bir gelişme yer almadığı için ulusal bağımsızlığın sağlam temellere oturmadığı bir dönem oldu. Türkiye emperyalist-kapitalist dünyanın ilişkiler ağı içinde kaldı. Bu nedenle de kalkınıp ekonomik bağımsızlığa kavuşamadı ve siyasal bağımsızlık düzeyinde de geriye gidilerek 1947'den sonra emperyalizmin, özellikle ABD'nin yörüngesine girildi, iyice dışa bağımlı bir ülke durumuna gelindi.

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sona erdirilmesi ve Cumhuriyetin ilanı ile ticaret burjuvazisi politik iktidarını noktaladı. Kapitalizm gelişmemiş, geri aşamada olduğundan burjuvazi kendi içinde belirgin ve güçlü ölçüde ayrışıp gruplaşmamıştı. Ticaret burjuvazisi önde gelmekle beraber, ticaret sermayesinin toprak mülkiyetiyle ilişkisi kesilmemişti. Sanayi burjuvazisi henüz yeni filizlenme evresindeydi. Banka sermayesi ise yeni oluşuyordu. Bu durumda, burjuvazinin iç bileşimini güç oranlarına göre siyasal iktidara yansıtacak "çok partili çoğulcu demokrasi" için mutlak bir zorunluluk yoktu. Yine de, 1925 ve 1930'da bu yönde deneylere girildi ve görüldü ki, çok partili rejime işçi ve emekçi halk kitleleri sahip çıkacak ve bunu burjuvazinin iktidarına karşı mücadele silâhı olarak kullanabilecekti. Burjuvazinin buna izni yoktu; işçi sınıfı ise emekçi kitleleri yanına çekip, burjuvaziye rağmen demokratik özgürlükleri alacak güçte değildi.

Türkiye'de burjuvazi çok bilinçli bir biçimde, 1908 meşrutiyetin[in] hemen sonlarından başlayarak işçi sınıfına karşı kesin tavır almış; ulusal kurtuluş savaşı döneminde ve sonrasında işçi sınıfının politik partileri ve ekonomik mücadele örgütleri ardı ardına kapatılmış, sözde gericiğe karşı çıkarılan Takrir-i Sükun Kanunu işçi sınıfının politik, ekonomik ve ideolojik mücadelesinin bastırılmasına yararıdır. Tek parti rejimi burjuvazinin işçi sınıfı ve emekçi kitleler üzerinde mutlak diktatörlüğü biçimini almıştır.

1923-1945 yılları burjuvazinin politik iktidar mekanizmasına, devlet aygıtına doğrudan sahip ve egemen olmadığı, küçük burjuva bürokrasisinin elindeki ve yönetimindeki bu aygıt aracılığıyla dolaylı siyasal egemenliğini sürdürdüğü, yüksek düzeyde politikacılar ve yüksek kademe bürokratlarla burjuvazi arasında ortak çıkarılara yönelik ilişkilerin kurulup zenginleşen bürokrat-burjuvaların oluştuğu bir dönemdir.

İktidarın biçimlenişi, iktidar organlarının kimlerden oluşacağı, tek partinin genel merkezince hazırlanan aday listelerine iki kademeli seçim sisteminde verilen oylarla belirleniyordu. Tek parti ithalatçı-ihracatçı burjuvaziyle, sanayiciyle, ticaret ve tefecilik yapıp toprak ve taşınmaz mal mülkiyetine de sahip olan kasaba eşrafiyla, toprak ağalarıyla bütünleşmişti. Tek parti sistemi bu sınıfsal bölümler arasındaki ayrışmaları, sürtüşmeleri baskı altında tutarak tek parti çerçevesinde uzlaşmaya yöneliyordu. Fikir, söz, yayın, politik örgütlenme, muhalefet etme özgürlükleri egemen sınıflar için dahi tanınmıyor, tek parti iktidarı tüm eleştirilerin üstünde tutuluyordu. İşçi sınıfı için demokratik hak ve özgürlük ise söz konusu bile değildi. Bu

dönemde demokratikleşme, İmparatorluk üstyapı kuruluşlarının tasfiyesi ile Batılı burjuva rejimler örnek alınıp devlet, yargı, eğitim sistemlerinin ve hukuk düzeninin burjuvalaştırılmasından ibaretti.

Burjuvazi, bürokrasinin rolünü iyice sınırlayarak doğrudan iktidara ve devlet aygıtına sahip olma gücüne ve isteğine 1940'ların ortasında geldi. Tek dereceli seçimlerle çok partili rejime geçildi. Bu demokratikleşme sürecinde önemli bir aşamaydı. Batılı burjuva demokrasisinin önemli unsurları ülke siyasi yaşamına aktarılıyordu. Ne var ki, Batının burjuva demokrasilerinde olmayan çok önemli bir sıralama ile: İşçi sınıfının burjuva partilerinden ve ideolojisinden bağımsız politik örgütlenişi ve işçi sınıfının ideolojisini oluşturan bilimsel sosyalizmin incelenmesi, yayınlanması, propagandası kesin önleniyordu. Türkiye burjuvazisi, Batılı burjuvazilerin ilk iktidarı aldıkları zaman dahi yapamadıkları bir ölçüde, kesin olarak, işçi sınıfının politik ve ideolojik hareketini baltalıyor, yasal düzeyde menediyordu. Ekonomik mücadelesini, sendikal hareketini ise kontrol altına alıyor, güdümlü hale sokuyordu. Demokratik hak ve özgürlükler sadece burjuvazi içindi. Bununla beraber işçi sınıfının ekonomik mücadelesi, sendika hareketi burjuvazinin öngördüğü çerçeveye içine tam sokulamadı; tam güdümlü hale getirilemedi. 1945-1960 arasında işçi sınıfı bağımsız sendikalaşma, grev ve toplu sözleşme için ısrarlı, çetin bir mücadele verdi.

27 Mayıs 1960 hareketi ve 1961'de yeni Anayasa'nın kabulü demokratikleşme sürecinde yeni bir sıçrama oluşturdu. Bu hareketin birkaç yönü vardı. Bir yönüyle, hareketi yapanların öznel açısından, devlet aygıtını asker-sivil küçük burjuvazinin egemenliği altına alma girişimiydi. Nesnel açıdan ise, 1950'lerin sonunda Türkiye ekonomisinin girdiği dar boğaza, burjuvazinin içine düştüğü sıkışıklığa çözüm getirme girişimiydi. Burjuvazinin belki açık, belki zımni onayı ile yapılmıştı. Bir üçüncü açıdan, yine nesnel olarak, sınıf ayrımları, çelişkileri keskinleşmiş topluma, çelişkiler ve çatışmaları düzenleyip kanalize edecek daha geniş ve esnek bir burjuva demokratik rejimi getirmeyi ve bu gerçekleşti. Bir dördüncü nokta da şudur: eğer ABD gizli servislerinin hareketin yapılacağından haberdar oldukları iddiası doğru ise, bunu önlemeye yönelmemelerinin anlamı bu hareketin ABD çıkarlarına ters düşmeyeceğini hesaplamaları olabilir.

1961 Anayasası'nı yapan Kurucu Meclis'in işçi sınıfının bağımsız politik örgütlenişi ve ideolojik özgürlüğünü öngördüğü söylenemez. İşçi emekçi sınıflardan yana ekonomik-sosyal haklar getirerek, refah devletini (Welfare State) oluşturarak ve ceza kanununda 141-142 ve diğer anti demokratik maddeleri yürürlükte bırakarak durumun belli sınırlar içinde tutulup idare edilebileceği sanılmıştır. Toplumun nesnel durumunu, gelişme düzeyini ve bunun doğuracağı sonuçları hesaba katmak akla gelmemiştir. Oysa kapitalistleşmenin ilerlemesiyle birlikte, işçi sınıfı güçlenmiş ve politikleşmişti. Demokratik, ilerici, sol eğilimler; küçük burjuva aydınları, gençliği kavramaya, bürokrasi içinde yayılmaya başlamıştı. 1961'den sonra bu gelişmeler daha da hızlandı. İşçi sınıfı ve diğer demokratik güçler ve unsurlar 1961 Anayasası'nın getirdiği hak ve özgürlüklere sahip çıkarak, bunların yaşama geçirilmesi mücadelesine giriştiler. İşçi sınıfının yasal partisi oluştu ve hızla gelişti. Anayasa işçi ve emekçi sınıflar açısından, bilimsel sosyalizm açısından yorumlanıp

değerlendirildi ve sosyalizme açık nitelikte olduğu savunularak geniş ölçüde benimsendi. Burjuvazi, politikacıları ve iktidar şaşırtdı ve telaşlandı. Anayasayı böyle anlamamışlardı, böyle bir anayasa öngörmemişlerdi. Hele böylesine bir anayasa mücadelesi verileceğini hiç düşünmemişlerdi.

1960-1970 döneminin son yıllarına doğru hem işçi sınıfının politik ve ekonomik mücadelesi, hem demokratik kitlesel hareketler yoğunlaştı. Demokratik hak ve özgürlükleri hedef alan hareketler memur kitlesine, öğretmenlere, yüksek kademe bürokratlara, yoksul köylülere, küçük üreticilere, küçük burjuva kentsel emekçi kesime kadar yayıldı. Gençlik hızla radikalleşti, bir kesimi demokratik kitle hareketlerinden öte silâhlı eylemlere yöneldi. Öte yandan tüketim malları alanında hızlı sanayileşme süreci pazar ve finansman darboğazlarına girdi sıkıştı. Sanayi burjuvazisi büyük toprak ve taşınmaz mallar sahiplerine, tüccarlara ve bankacılara karşı talepler ileri sürmeye ve bunların yerine getirilmesi tedbirlerinin hükümetçe alınmasını istemeye başladı.

Dışta ise başta ABD olmak üzere emperyalist güçler Türkiye'deki hızlı demokratikleşme ve sola kayma sürecinden tedirgindiler. İşçi sınıfının politik ve ekonomik hareketinin yükselişi onları özellikle kaygılandırıyordu. Ordunun müdahalesi ve 12 Mart dönemi yönetiminin oluşması emperyalizmin en azından onaylayacağı bir gelişmeydi.

Sonuç, 12 Mart olağanüstü dönemi diye adlandırılan, ordu müdahalesine dayalı faşizan baskı yönetiminin sahneye konması oldu. Bu yönetimi getiren bir etken ordunun radikalleşmiş kadrolarının iktidarı almak üzere harekete geçmesiydi. 12 Mart muhtırası bu hareketi oyalayıp durdurmak ve sonra tasfiye etmek üzere verildi, veya verilmesi bu işlevi gördü. Solda, radikal kanatta başlayan hareket 12 Mart muhtırası makasından geçirilip sağda faşizan baskı rayına oturtuldu. İşçi sınıfının politik hareketi durduruldu, partisi kapandı. Ekonomik mücadelesi, sendikal hareketi dizginlendi, kontrol altına alındı. Grevler ya yasaklandı, ya sınırlandı. Toplu sözleşmeler işverenler lehine sonuçlandırıldı. Gerçek ücretler geriledi. Gençlik ve tüm diğer kitle hareketlerine son verildi. Anayasa iki kez değiştirilerek geriletildi. Yargı sisteminin bağımsızlığı ilkesi ihlal edilerek daha anti-demokratik bir nitelik verildi. Üniversitenin, TRT'nin özerkliği baltalandı, memurlardan sendikalaşma hakkı geri alındı, birçok benzeri işler yapıldı. Burjuvaziye kredi muslukları açıldı. Taşınmaz mallar vergisi en asgariye indirilip yasallaştırıldı. Göstermelik, aldatmaca bir toprak ve tarım reformu yasası geçirildi. Vergi sisteminde sanayicilerin istediği reform [ise] yapılmadı. Kısacası, 12 Mart yönetimi bütününde burjuvaziye yaradı. Bununla beraber, pazar ve finansman sorunlarına kalıcı olmak şöyle dursun, uzunca vadeli bir çözüm de getirilemedi. Türkiye ekonomisi dar boğazdan kurtarılamadı. Burjuvazinin bölümleri arasındaki çelişki ve sürtüşmeler, sanayileşmenin tıkanmış yollarını açarak büyük sanayi burjuvazisinin hegemonyası altında diğer burjuvazi bölümlerinin ittifakını yeniden düzenleyecek bir çözüme kavuşturulamadı. Tersine büyük sanayi burjuvazisi -burjuvazinin bir bütün olarak egemenliğini sürdürebilmesi için- büyük toprak ve taşınmaz mallar sahiplerine, ticaret, serbest meslek kesimlerine ödünler vermek durumunda kaldı, burjuvazinin bölümleri arasındaki ittifak bu yoldan pekiştirildi.

Baskı ve işkencelere, zaten sınırlı olan demokratik ortamın daha da geriletilmesine rağmen, 12 Mart yönetimi tam boy faşizm olmadı. Türkiye İşçi Partisi dışında diğer partiler ve sendikalar, dernekler varlıklarını sürdürdüler. Yunanistan ve Şili’de olduğu gibi doğrudan askerî bir iktidar ve yönetim kurulamadı. Parlamenter sistem sürdü ve üst kademe askerî kadro yasama yürütme organlarına dilediğince söz geçiremedi. Cumhurbaşkanı seçiminde partiler ve parlamento direndi ve direnişinden sonuç aldı. Sıkıyönetimin uzatılmasına artan ölçüde direnildi ve nihayet 1973 yazı sonunda bir kez daha uzatılmadı, sona erdi. Bu arada CHP’nin sola kayışı sürdürüldü; değişmez başkan sayılan İnönü 12 Mart döneminde başkanlıktan düştü, yerini Ecevit aldı. CHP’ye, Ecevit’e karşı çıkışlar uç verdiyse de 12 Mart yönetimi her ikisine de dokunmadı veya dokunamadı. Bu olayların ve CHP’deki bu gelişmenin altında toplumsal koşullar ve gelişmeler yatıyordu. Birincisi, tekelci büyük burjuvazinin dışındaki burjuvazi kesimi baskıcı askerî yönetimi gönülden desteklemiyordu, hattâ büyük burjuvazi içinde de sivil yönetimi, daha esnek bir rejim altında burjuva iktidarının sürdürülmesini yeğleyenler her halde vardı. Nitekim, büyük burjuvazide böyle bir eğilim ve kesimin varlığı bugün daha belirgin biçimde görülmektedir. İkincisi, sola kayan, demokrasiden, emekçilerin haklarından yana çıkan CHP’yi kitleler umut kapısı olarak görmeye başladılar. Politik partiler düzeyinde başka alternatif olmadığı ve askerî yönetime karşı direniş CHP’de somutlaştığı için 1973 seçimlerinde kitlelerin büyük kesimi ve sol, sosyalist güçler CHP’yi destekledi ve muhalefetlerini CHP’yi en büyük parti durumuna getirerek gösterdiler.

Tek başına iktidar olma durumuna gelemiyen CHP, MSP ile ortak bir hükümet kurdu. CHP’nin MSP ile kurduğu koalisyonun yürümemesinin nedeni, iki parti arasındaki uyumsuzluk ve anlaşmazlıklar ve CHP’nin yaptığı hesap yanlışlığı -bu Meclisten başka hükümet çıkmaz, erken seçimlere gidilir hesabının yanlışlığı- bir yana; koalisyonun sağlam bir sınıfsal temele oturmuş olmamasıydı. MSP’nin büyük burjuvazinin bir kesimiyle ilişkileri olmakla beraber, bütününde bu parti büyük burjuvazinin partisi değildi, AP hâlâ o konumda idi. CHP ise, koalisyonun büyük kanadı olduğu halde, kitlelere dayanarak koalisyonda üstünlüğü elde etmeyi, gerçek iktidar olarak politikasını yürütebilmeyi başaramadı. Büyük burjuvazinin ve politik etkinliğe sahip diğer çevrelerin isteği CHP-AP koalisyonuydu.

12 Mart döneminin sona ermesiyle burjuvazinin bölümleri arasında 1971 öncesine kıyasla daha geri çizgide pekiştirilen ittifak bozulmadı. Bu dönemden işçi emekçi kitlelerin daha politikleşmiş, daha mücadeleci, diğer demokratik, ilerici, sol güçlerin kararlılıklarını kaybetmemiş, sindirilememiş olarak çıkışı ve mücadeleyi sürdürüşleri burjuvaziyi kendi içinde daha da derlenip toparlanmaya götürdü. CHP-AP koalisyonu gerçekleşmeyince burjuvazi MC’yi oluşturmaya ve iktidara getirmeye girişti ve başardı da. Amaç, 12 Mart döneminin işçi ve emekçi kitleleri, demokratik, ilerici, sol güçleri baskı altında tutan yönetimini askerî müdahale olmadan, sivil bir giysi içinde, çok partili çoğulcu demokrasi ve parlamenter rejim görünümünü altında sürdürmektir.

Ama işçi sınıfı, emekçi kitleler, demokratik güçler sindirilemeyip geriletiliyor. İşçi sınıfının bağımsız yasal partisi yeniden kuruldu ve bir buçuk yılda hızlı bir gelişme kaydetti. Demokratik kitle örgütleri canlı ve aktif. Komandoların sürekli

silâhlı saldırı ve baskısı altında tutulan öğrenci kitlesi yeniden örgütlenme ve direniş geçiş içinde.

12 Mart döneminden toplum 1971 öncesine kıyasla daha ileri, daha sol bir düzeye ulaşmış olarak çıktı; siyasal, hukuksal üst yapı ise daha geriletilmiş olarak. 1971 öncesinde dahi Türkiye’de siyasal özgürlükler -düşünce, söz, yayın, toplantı, yürüyüş ve miting, örgütlenme, siyasal grev özgürlükleri- hep örnek alındığı söylenen Batılı demokrasilerde olduğundan gerideydi. Yasalarda anti-demokratik hükümlerle demokratik özgürlüklerin karşısına engeller dikiliyordu. 12 Mart döneminde Anayasa’da ve diğer yasalarda yapılan değişikliklerle bu yasal engeller daha da güçlendirildi.

Bu nedenledir ki, politik demokratikleşme, politik özgürlüklerin yasal engellerden kurtarılması en güncel ve ivedi görevdir. Bugün için mücadelenin ağırlığı bu nokta üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu noktada Türkiye’deki durum ve mücadele Batının gelişmiş kapitalist ülkelerindeki demokratikleşme sürecinden ve demokrasi mücadelesinden farklıdır. Oralarda söz konusu özgürlükler çoktan elde edilmiştir. Onların siyasal düzeyde mücadelesi bir yandan bu özgürlükleri faşizm tehlikesine karşı korumak, öte yandan da devlet aygıtında değişiklikler yaparak, politik demokrasiyi genişletmek ve derinleştirmek yönündedir.

Kuşkusuz, politik özgürlüklerin Batılı ölçülerde elde edilmesiyle Türkiye’de demokrasi mücadelesi hedefine varmış, sona ermiş olmayacaktır. Ne var ki, işçi sınıfının, emekçi kitlelerin, demokratik güçlerin serbestçe örgütlenebilmesi; düşün, bilim, sanat, yayın yaşamının serbestçe gelişebilmesi; siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel mücadelenin serbestçe yürütülebilmesi için “klasik” denilen demokratik özgürlüklerin tam olarak elde edilmesi güncel ve ivedi hedeftir.

Türkiye’deki demokrasi mücadelesinin ve toplumsal demokratikleşme sürecinin Batı’dakinden bir diğer farkı da anti-emperyalist nitelik taşıması, ulusal bağımsızlık mücadelesiyle içli dışlı bağlantılı olmasıdır. Batı’da da ulusal bağımsızlığa önem verilmekte ve bu vurgulanarak belirtilmektedir. Ama Batı’nın gelişmiş kapitalist ülkeleri bir ölçüde ABD’nin hegemonyası altında olsalar da, emperyalizmin sömürüsü, boyunduruğu altında değillerdir; onlar kendileri emperyalist ülkelerdir; aralarındaki rekabette her biri diğerlerine üstün gelmeye çabalar. O ülkelerde emperyalist-kapitalist toplum düzeni içinde demokratikleşmeyi geliştirmek, sosyalizme yönelmek sorunu ve çabası vardır. Türkiye’de ise sorun ve mücadele emperyalizmin sultasından kurtulmak, emperyalist-kapitalist dünya ilişkileri ağının dışına çıkmak ve sosyalizme yönelmektir.

Bir diğer önemli fark da, sosyalist devrim aşamasından önce bir ara aşamanın zorunlu olup olmadığıdır. Batı’da ileri demokrasi diye adlandırılan böyle bir ara aşama öngörülmektedir. Bizde de Ulusal Demokratik Devrim aşaması ileri sürülmektedir. Parti programımızda ve çeşitli yayınlarımızda belirttiğimiz gibi ve bu yazıda çizdiğimiz tarihsel gelişme tablosundan da anlaşılacağı üzere, Türkiye’de burjuva demokratik devrim esas itibarıyla yapılmıştır. Artık bu nitelikte bir devrim değil, toplumun demokratikleşme sürecinin genişletilmesi ve derinleştirilmesi söz konusudur. İleride bir devrimin nesnel ve öznel koşulları meydana geldiğinde, bu, sosyalist devrim olacaktır.

Aradaki dönemde, işçi sınıfı partisinin, kitle tabanı olan, demokratik nitelikte diğer parti veya partilerle bir koalisyon hükümeti oluşturması söz konusu olabilir mi? Olabilir de, olmayabilir de. Olursa bu, devrim demek olmayacaktır. Sosyalizm doğrultusunda bağımsızlık ve demokrasi mücadelesini bir basamak daha ileri götürmek olanağına daha güçlü biçimde ve ölçüde sahip olma anlamına gelecektir. İktidar, temel sınıflar olarak burjuvaziden işçi sınıfına geçtiğinde (işçi sınıfı iktidarı mümkün olan en geniş ittifaklar yelpazesine dayanmakla beraber) ve üretim ilişkilerini değiştirerek kapitalizmden sosyalizme geçişe girildiği zaman devrim gerçekleşmiş (yer almış) olacaktır.

İktidara gelmeden önce, bağımsızlık ve demokrasi çerçevesi içinde, siyasal, askerî, ekonomik, sosyal, kültürel alanlarda konulan somut hedeflere (Program'da ve Demokrasi Bildirgesi'nde belirtilen hedeflere) yönelik mücadele verilir. Bu mücadele verilmeyen işçi sınıfı iktidara nasıl hazırlanır, emekçi sınıf ve tabakalarla ittifaklar nasıl kurulur ve bu sınıf ve tabakalar işçi sınıfı hareketine nasıl kazanılır, sonunda iktidara nasıl gelinebilir? Bu hedefler iktidar olmadan tam gerçekleşemiyebilir, ama bu olgu, sözkonusu hedeflere yönelik bir mücadele verilemez, verilse de sonuç alınamaz anlamına gelmez.

İşçi sınıfının önderliğinde güçlü bir sınıflar ittifakı ve mücadelesi oluşturulabilirse, iktidar olmadan önce de, mevcut iktidarın etkinliği, girişim ve eylemleri sınırlanabilir. Türkiye toplumunun nesnel koşulları ve gidişi burjuva iktidarlarını söz konusu hedefler doğrultusunda iteleme mücadelesini kolaylaştıracak niteliktedir. Örneğin, dış politikada büyük burjuvazinin ve iktidarının, partisinin, öznel olarak emperyalizm safında ve ABD'nin yörüngesinde kalma istek ve çabasına rağmen nesnel koşullar ABD ve NATO ile ilişkileri zayıflatıyor, Türkiye'yi sosyalist ülkelerle daha yakın ilişkiler kurmaya, 3. dünya ülkelerine, özellikle Ortadoğu ve İslâm ülkelerine yakınlaşma yollarını aramaya iteliyor. Hafif sanayiden ağır sanayiye geçiş zorluğu ve girişimleri devlet yatırımlarının ve dolayısıyla işletmelerinin çoğalmasına yol açacaktır. Kapitalist yoldan kalkınıp çağdaş uygarlığa ulaşmanın kapalı oluşu şimdiden üçüncü yol arayışlarını ortaya çıkarıyor. Bu yolun da geçit vermemesi ile, daha doğrusu böyle bir yolun var olmadığını pratikte anlaşılmasıyla sosyalizm doğrultusunda kalkınma tek alternatif olarak kalacaktır. Toplumun bu nesnel gelişimi ve koşulları bağımsızlık, demokrasi, sosyalizm mücadelesinin ortaya konulan somut hedefler doğrultusunda gelişmesini ve hedeflere yaklaşmasını kolaylaştıracaktır. Nesnel gelişmeye ve koşullara, gittikçe güçlenen sınıfsal mücadele de eklenince kimi hedeflerin kısmen olsun gerçekleşmesi de olasıdır.

Geri kalan işler işçi sınıfı iktidarında sosyalizme geçiş süreci içinde yapılabilecek sosyalizmin kuruluşuna geçilir.

Önce bağımsızlık, demokrasi, sonra sosyalizm anlayışı ve tutumu dialektik değil metafizik bir düşünce ve mantığın ürünüdür. Sosyalizm doğrultusunda bağımsızlık ve demokrasi mücadelesiyle o doğrultuda olmiyan mücadele ayrı nitelikte, etkinlikte ve sonuç alma yeteneğindedir. Olumlu, kalıcı sonuçlara ulaşabilmek için ve mücadelenin sosyalizm aşamasına kadar kesintisiz sürdürebilmesi için bağımsızlık ve demokrasi mücadelesinin sosyalizm için mücadelenin bütünlüğü içinde düşünülüp biçimlendirilmesi ve yürütülmesi şarttır. Ta baştan sosyalizm son hedef

olarak açıkça konulmalı, bunun gerekliliği ve kaçınılmazlığı kitlelere anlatılmalı ve benimsetilmelidir. Önce bağımsızlık ve demokrasi, sonra sosyalizm anlayışıyla bu görev yapılmazsa bağımsızlık ve demokrasi mücadelesinden sosyalizm için mücadeleye geçiş engellenebilir, kesintiye uğrayabilir, en azından büyük zorluklarla karşılaşılabılır. Yeni bağımsızlığına kavuşmuş kimi geri ülkelerde görüldüğü gibi, iktidar burjuvazinin ve/veya küçük burjuvazinin elinde kalabilir, bunlar emperyalizmle uzlaşma yoluna gidebilir, bağımsızlık ve demokrasi tehlikeye düşebilir. Daha önceki paragraflarda belirttiğimiz gibi Türkiye böyle bir deneyden geçmiştir, bunu bir daha tekrarlayamaz. Ve yine belirtmiş olduğumuz üzere zamanımızda ulusal kurtuluş hareketleri sosyalizmi hedef almak zorundadır ve giderek şu veya bu biçimde almaktadır da.

Türkiye İşçi Partisi'nin demokrasi ve bağımsızlık konusunda diğer demokratik veya sol hareketlerden ayırt edici niteliği budur. Sosyalizmi hedef almayan bir demokrasi mücadelesinin sürdürülüp toplumun demokratikleşmesinin sağlanması mümkün değildir. Batıda burjuvazinin feodal düzeni tasfiyede ilerici, demokratik bir işlev gördüğünü ama emperyalizm aşamasında bu işlevini ve niteliğini yitirdiğini; yalnız sosyalizm mücadelesinde değil, demokrasi mücadelesinde de artık önder gücün işçi sınıfı olduğunu belirttik. Toplumun her yönüyle demokratikleştirilmesi, işçi sınıfının önderliğinde emekçi kitlelerin, ilerici güçlerin sosyalizm doğrultusunda mücadele vermesiyle olacaktır. Günümüzde bu mücadele verilmektedir.

- (1) *Türkiye'de kapitalist üretim ilişkileri hakim ilişkilerdir; tarımda büyük toprak sahiplerinin büyük kesimi feodalizm artışı toprak ağaları olmaktan çıkmış, kapitalist işletmecilik yapan çiftlik sahipleri durumuna gelmişlerdir. Feodal kalıntılar Doğu ve Güney Doğu Anadolu'dadır, ama orada da kapitalistleşme süreci başlamış, ilerlemektedir, eski düzen çökme sürecindedir. Türkiye'de büyük toprak mülkiyeti, latifundaların (büyük malikânelerin) güçlü olduğu Güney Amerika ülkelerine kıyasla daha küçük ölçekli ve sayıca daha azdır. Türkiye tarımında, Doğu-Güneydoğu bölgesi dışında, küçük toprak mülkiyeti ve küçük işletmeler yaygındır. Bu küçük üretim birimleri dahi kapitalist pazar ilişkileri içine girmiştir; kendi ürettiğini tüketen, içine kapalı, doğal ekonomi durumundaki aile üretimi gerilemiştir ve gerilemektedir, işçi sınıfı, müttefiki emekçi sınıflarla, iktidara geldiğinde yapılacak toprak ve tarım reformu bir burjuva demokratik reform olmaktan çok, tarımın sosyalist üretim ilişkileri doğrultusunda yeniden örgütlenmesini (reorganizasyonunu) öngören bir reform olacaktır. Türkiye'de sınıf mücadelesi hâkim niteliğiyle anti-kapitalisttir ve büyük burjuvaziye hedef almaktadır. Sanayileşme ilerledikçe ve bunun sonucu işçi sınıfı nicel ve nitel olarak geliştikçe sermaye-emek çelişkisi keskinleşmekte, burjuvazi-proletarya mücadelesi şiddetlenmektedir.*
- (2) *Bizim kanımızca, günümüzde bu çeşit, ulusal burjuvazi öncülüğünde yürütülen ulusal kurtuluş hareketlerinin örneklerini bulmak güçtür. Bu türden burjuvazinin bulunduğu ülkelerde bunlar, harekete öncülük etme yerine, küçük burjuvazinin aydın kesiminin, asker-sivil kadroların, öncülük edip yürüttükleri ulusal kurtuluş mücadelesine bir ölçüde katılırlar, hareketi desteklerler. Ama yine de bu burjuvazi kesimi dahi kaypaktır, emperyalizmle uzlaşmaya her an yatkındır.*
- (3) *27 Mayıs hareketini yapan grupta da radikal, reformcu unsurlar olduğu anlaşılıyor; ama nesnel olarak hareketin işlevi burjuvazinin politik iktidar yetersizliğini tamamlamak olmuştur. 12 Mart muhtırasının verilmesine bir yanı sıra ordu kadrolarının radikal kanadının yaptığı çıkış yol*

açmıştır. Ama bunların tasfiyesiyle 12 Mart dönemi burjuvazinin iktidar boşluğunu doldurmuştur. Osmanlı imparatorluğunun 19. yüzyıl sonlarındaki döneminde, sosyalizmin sözkonusu olmadığı yıllarda, feodal alt ve üst yapıyı değiştirci, kapitalistleşmeyi ve burjuva demokratikleşmeyi geliştirci hareket ilerici nitelikte olduğu söylenebilir. Ama emperyalizm aşamasındaki 20. yüzyılın kapitalist dünyasında kapitalist yoldan kalkınmanın kapalı olduğu ve sosyalizmin toplumsal evrimde daha üst bir aşama olarak kapitalizm karşısında yer aldığı günümüzde, bu çeşit hareketlere aynı nitelik tanınmaz.

Yurt ve Dünya, Sayı 1, 1 Ocak 1977